

Nejstarší stratifikovaná keramika a studium hradištního opevnění Pražského hradu

IVANA BOHÁČOVA

V minulých letech bylo získáno několik souborů stratifikované středohradištní keramiky z počátečních etap existence Pražského hradu. Tato keramika pochází především z kontextů vázících se k valovému opevnění. Mimořádnou důležitost pro poznání nejstarších fází vývoje Pražského hradu mají především soubory, nalézající se přímo pod násypem staršího dřevohlinitého opevnění, případně v jeho tělese či zánikovém horizontu (obr. 1-6).

Detailně byly zatím zpracovány dva rozsáhlejší soubory ze Severního traktu - z tzv. víceúčelového sálu a slévárenského dvorka (Boháčova v tisku 1995) a menší celek z výzkumu pod oktogonální kaplí v jihozápadním rohu III. nádvoří (Boháčova rkp. 1993). Publikován byl dosud jen omezený výběr z těchto souborů v souvislosti s obecnějšími otázkami počátků Pražského hradu (Boháčova - Frolík 1991) a s metodikou studia keramiky (Boháčova 1991; Boháčova - Čiháková 1994). V tzv. víceúčelovém sále Severního traktu Pražského hradu (PH7) je nálezová situace tvořena především hradištní fortifikační soustavou, budovanou ve dvou etapách. Období předcházejícímu její výstavbě náleží výplň příkopu, ležícího pod tělesem valu. Obdobně lze členit terény v prostoru přilehlého slévárenského dvora (PH 20), ležícího již na svahu ostrožny a odděleného od výše zmíněné plochy tělesem románské hradby a zdíven renesančního sálu. Zde jsou nejstarší terény dochovány zejména v menší terénní depresi, jinde na svahu jen sporadicky. Jsou překryty torzovitě dochovaným tělesem starší fáze valu, na nějž nasedá konstrukce mladší fortifikace (obr. 7).

Nálezová situace v jihozápadním rohu III. nádvoří dokumentuje proměny, jimiž prochází část jižního okraje hradní ostrožny. Zahnuje několik sídelních etap spojených s konkrétními ději (výstavba opevnění, jeho existence, zánik a další sídlení - Boháčova 1992). Sídelní souvrství překrývající těleso valu lze vzhledem k vrstvení a charakteru uložení a objektů dále členit do několika sídelních horizontů. V mladší fázi jejich vytváření (v rámci čtvrté ze sídelních etap) se objevuje keramika s kalichovitou profilací okraje.

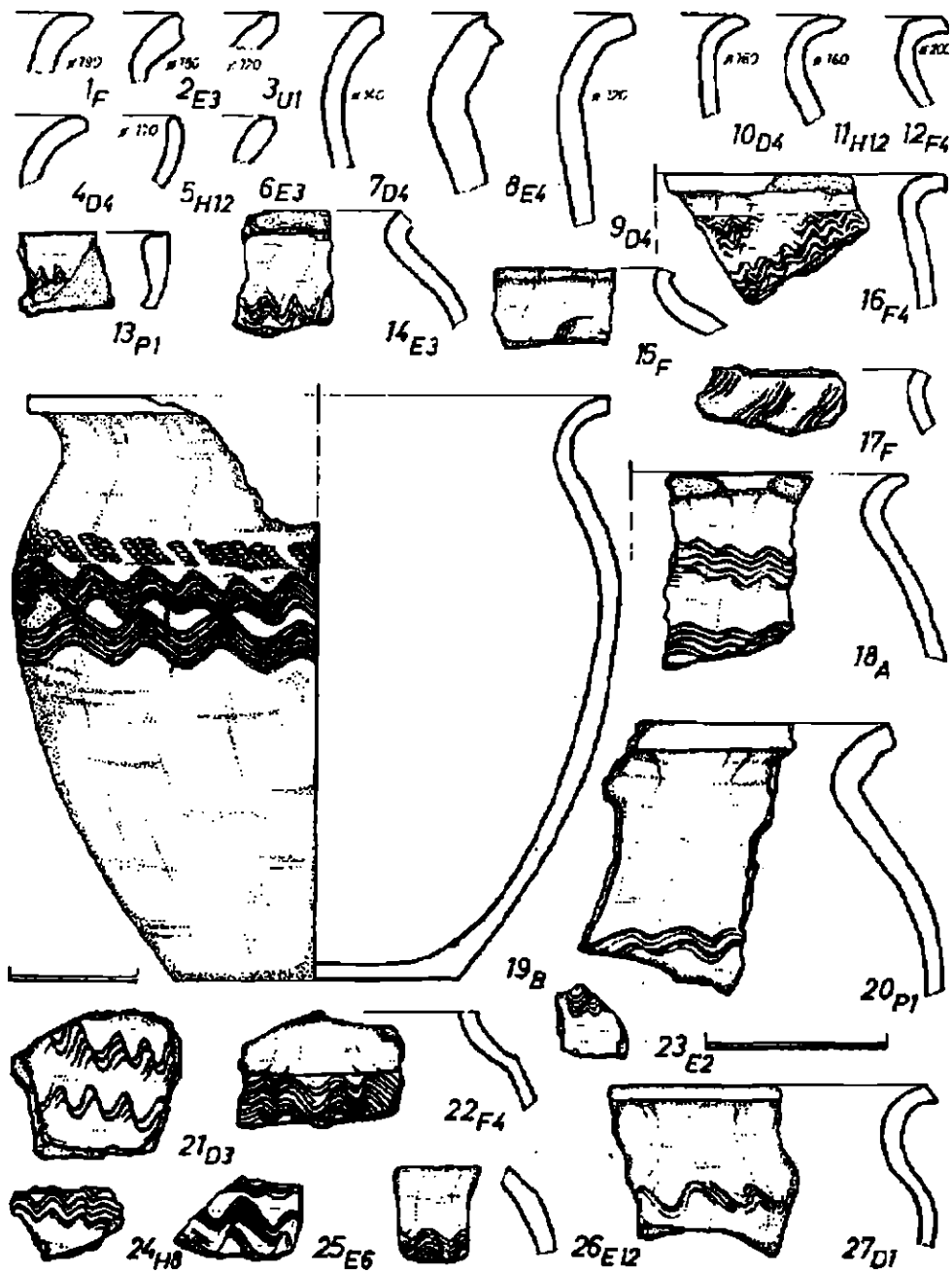
Dalším výzkumem, který přinesl srovnávací materiál k problematice počátků hradištního opevnění, je závěrečná etapa dosud nezveřejněného výzkumu v arkádách královského paláce (1991-92). Zde byla na svahu rostlého terénu 550 cm od povrchu dnešního terénu zachycena pod bazí násypu fortifikace a čelní kamennou plentou tenká hlinitá vrstva (obr. 8) s relativně početnými keramickými zlomky. Nadloží fortifikace není vzhledem k svému charakteru (přemístěné podložní i sídelní vrstvy, zbytky konstrukčních prvků) bez znalosti širších souvislostí jednoznačně interpretovatelné.

Získaný pramenný materiál umožňuje studium širokého spektra tematických okruhů (rekonstrukce dějinných událostí, vývoj fortifikace, postižení vývoje keramiky v závislosti na stratigrafické sekvenci, chronologie vývoje, otázky kritiky pramene z hlediska geneze kontextů i vytváření jejich keramického inventáře).

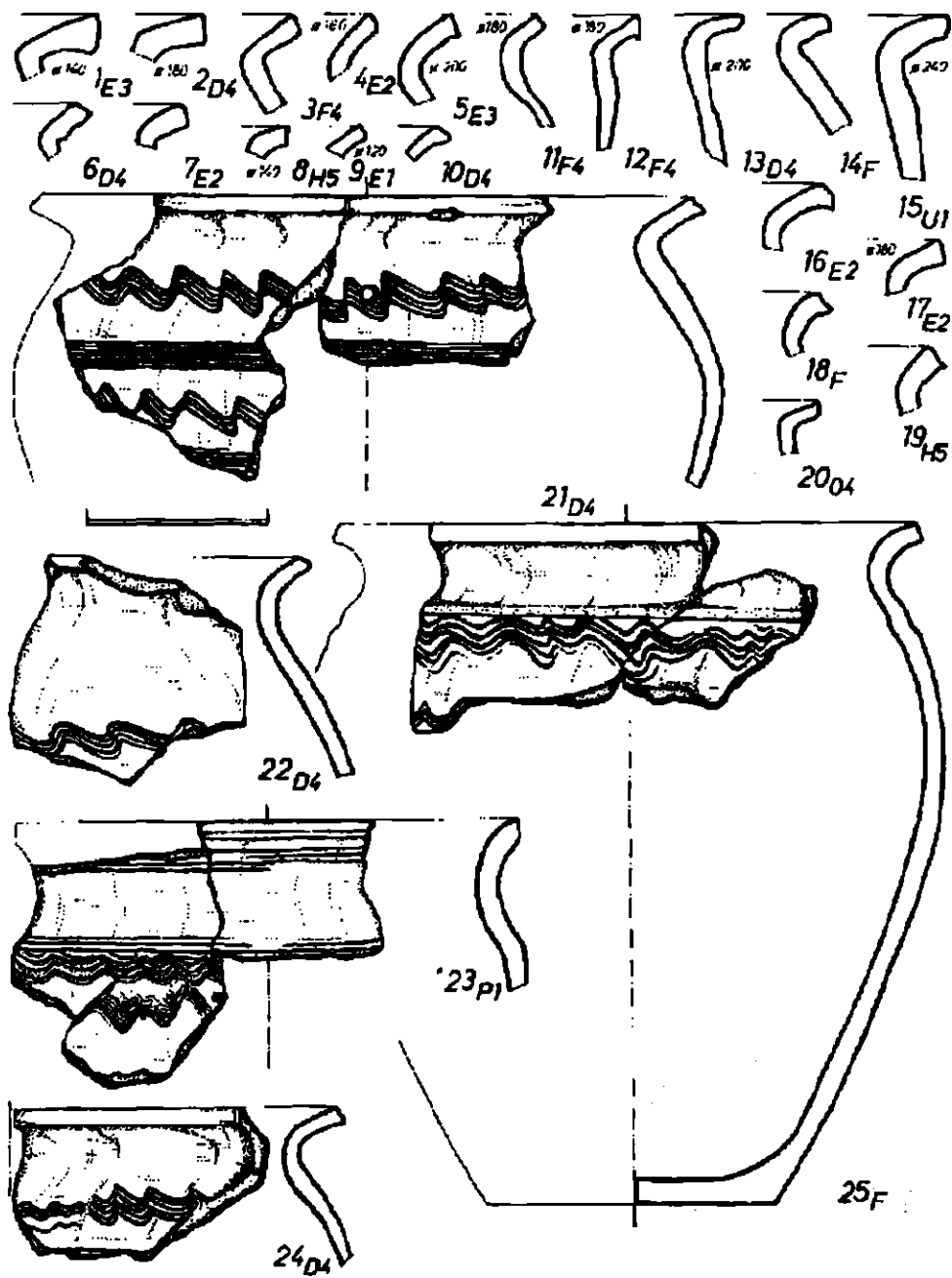
Nejstarší soubory shodně dokládají intenzivní osídlení hradčanské ostrožny - chráněné zpočátku jednodušším způsobem - před výstavbou dřevohlinité fortifikace. Časový interval sídelních aktivit, které reprezentují, nelze zatím určit, zahrnuje však vzhledem k variabilitě keramické produkce jistě několik desetiletí. V obou polohách zkoumaných v Severním traktu lze konstatovat shodný sled totožných událostí, obdobný je i vývoj při

Obr. 1. Praha-Hrad, slávkovský dvůr. Keramický soubor z vrstev překrytých vrstvou 419. Kresba I. Skřivanova.

Obr. 2. Praha-Hrad, iMrtcraty dvůr. Kentucky nábor i vrstev překrytých vrstvou 419. Kraba L Skřivanova.

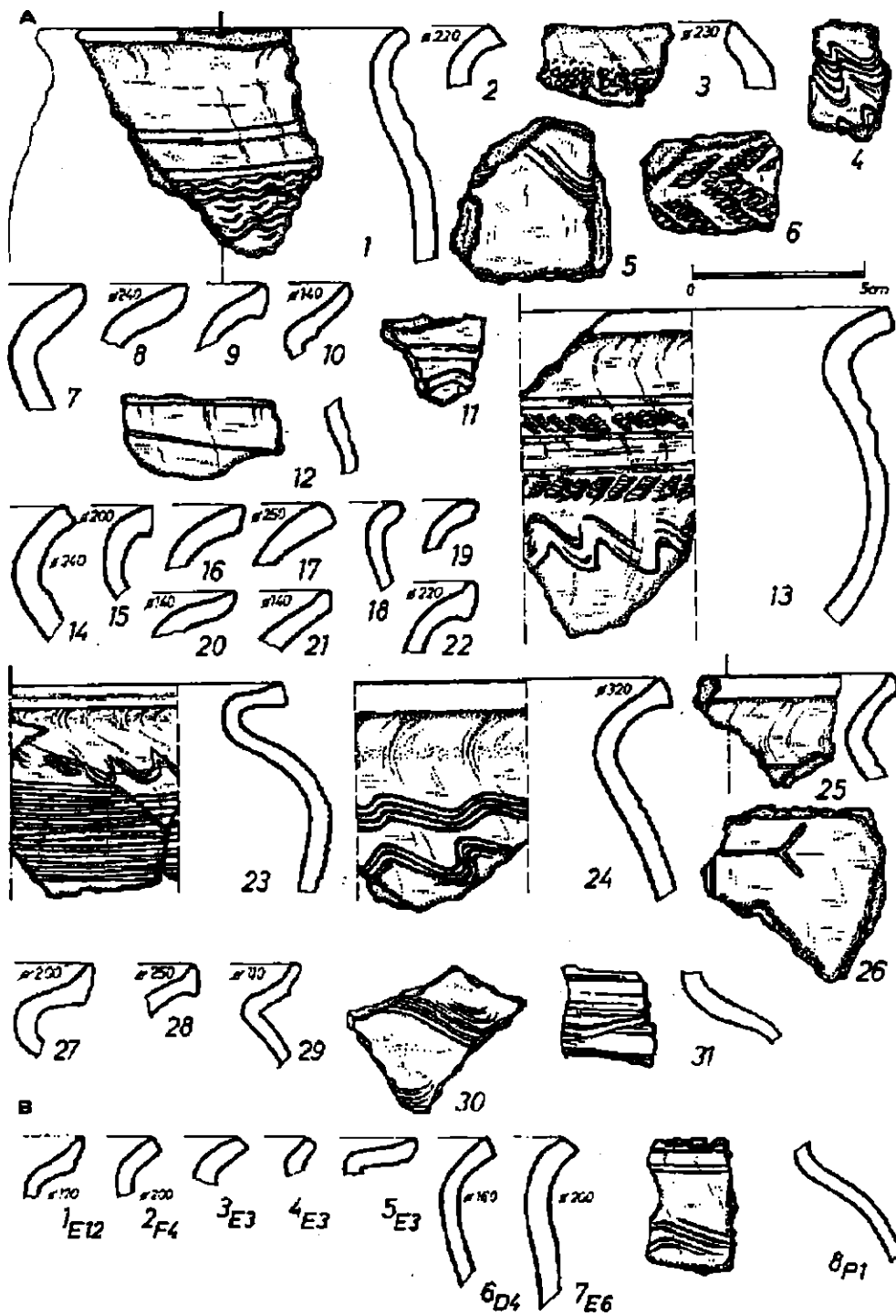
Obr. 3. Praha-Hrad, slévarenský dvůr. Keramický soubor z vrstev překrytých vrstvou 419. Kresba I. Skřivanova.

Obr. 4. Praha-Hrad, vřeuielovjř «41. Keramický soubor z valového tělesa (Soubor z výplni starUho příkopu pod valem viz Bohicova-Frolík 1991, obr. 4). Kresba I. Skřivanovi.

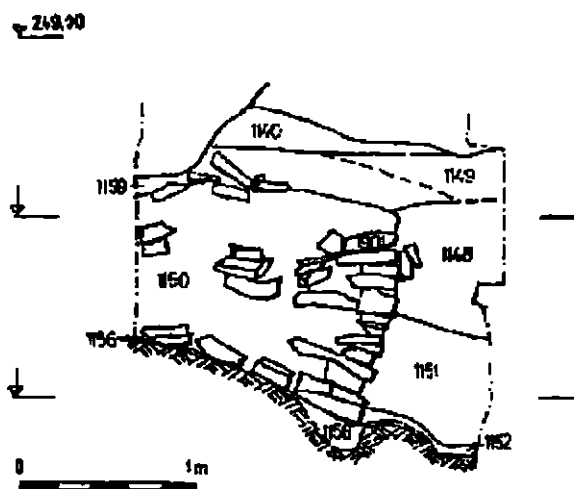

Obr. 5. Praha-Hrad, arkády královského paláce. 1-25 vrstva 1156, 26-38 vrstva 1150, 39-41 nad 1150, 42-44 vrstva 1152, 45-6, 48-53 vrstva 1148, 47 vrstva 1151. Kresba I. Skřivanova.

Obr. 6. Praha-Hrad, prostor pod oktagonální kaplí. A: 1-6 těleso vaty, spodní zkoumaná Cist 7-26 keramika z nejstarších stratigrafických poloh nad korunou valu, 27-31 Uleso valu, vrchní zkoumané část B: slévarenský dvůr, z tělesa starší fortifikace. Kresba I. Skřivanova.

Obr. 7. Praha-Hrad, slévárenský dvůr, severojižní rez proMkUnou v západní *listě* dvora. 452 - plenta starat drevohUnlté hradby,406- kamenná konstrukce mladšího hradištního opevnění, 419 - vrstva a dřevonou konstrukci v prostoru proUklInny. Kresba M. Doulová.

Obr. 8. Praha-Hrad, arkády královského paláce. Spodní část dokumentovaného severojižního řezu s torzem dřevohlInlté hradby s opukovou plentou. Kresba I. Boháčová.

jižní částí ostrožny, kde však místo mladší fáze opevnění, která je známá z jižního sousedství zkoumaného prostoru, zachycujeme další vývoj sídlištních situací.

Pro stanovení chronologie absolutní jsou dosud oporou především sporé prameny historické a její upřesnění je dlouhodobou otázkou studia dalších archeologických pramenů. Variabilní a komplikovaná geneze souvrství u jednotlivých zkoumaných částí areálu spojená většinou s rozsáhlými transfery zeminy ztěžuje přímé srovnávání keramického inventáře kontextů ze shodných stratigrafických poloh. Mimoto jednotlivé zkoumané polohy jsou jen malými, dnes již nespojitými výseky rozlehlého areálu. Do jaké míry se jeho jednotlivé části vyvíjely shodně či odlišně a do jaké míry lze doklady tohoto vývoje dnes postihnout můžeme ověřit pouze prameny archeologickými.

U většiny souborů získaných v souvislosti s výzkumem fortifikačního systému a sledovaných v závislosti na stratigrafické sekvenci, je patrná výrazná strnulost v jejich složení, prolomená jen občas výskytem prvku, který lze na základě současných znalostí považovat za progresivní (výmluvným příkladem je zcela ojedinělý výskyt keramiky z období stavby románské hradby mezi početným souborem středohradištním získaným z výplně hradištního příkopu, do něhož je hradba stavěna; Boháčova 1994, 14-15). Především na jižním svahu ostrožny, ale i pro výstavbu příčného opevnění či k opravám mladších fází fortifikace byl užíván opakovaně materiál z nejstarších stratigrafických poloh. Mimo severní svah ostrožny jsou tedy keramické soubory z těchto situací tvořeny především středohradištní keramikou a působí archaickým dojmem. Tato skutečnost mimořádně komplikuje synchronizaci jednotlivých částí opevnění. Zásadní význam - mimo jiné z hlediska poznání vývoje hradištního opevnění - mají tedy zejména keramické soubory, dochované přímo pod jeho konstrukcí.

Při porovnání stratigraficky nejstarší keramiky u obou souborů ze Severního traktu (PH7 - 141 ks, PH20 - 421 ks) je nápadná shoda v míře variability a v zastoupení technologických skupin. Obdobná je frekvence výzdobných prvků při určité variabilitě užití jednoduchého rydla, výrazné rozdíly nejsou patrné ani v morfologii. Blízké je složení i souboru z násypu příčného tělesa fortifikace (PH7 - 261 ks), nové prvky se sporadicky objevují ve zbytcích tělesa (PH 20 - 66 ks) na severním svahu (detailně Boháčova v tisku). Obtížně srovnatelných s předchozími celky je pouhých 16 zlomků z tělesa fortifikace z „Oktogonu“. Z jeho svrchní části bylo získáno několik zlomků keramiky morfologicky i technologicky odpovídajících spíše mladohradištní keramice, jejichž souvislost s valovým tělesem nebyla proto považována za bezpečnou. V následné sekvenci (řádově deštiky až stovky zlomků) lze však sledovat vývoj, vedoucí postupně k typické mladohradištní produkci, spojené s kalichovitou profilací okraje. V její nejstarší části se objevují variabilní morfologické tvary, které, alespoň podle současného stavu našich poznatků o proměnách raně středověké keramiky, nevylučují společné fungování nejstarší známé dřevohlinité fortifikace na severním svahu a opevnění, které zde tyto vrstvy překrývají. Morfologicky i z hlediska výzdobných prvků (analýza technologie nebyla dosud provedena) je nejstarším souborům ze Severního traktu velmi blízký inventář vrstvy (desítky zlomků) pod tělesem valu v „Arkádách“. Přítomnost několika střepů se znaky vyspělejší mladohradištní produkce ještě ve starší části sekvence nadloží fortifikace podporuje hypotézu o její současnosti s nejstarší hradní fortifikací tohoto typu. Za její zbytky je dnes považováno zmiňované opevnění doložené na severním svahu i v jihozápadní části III. hradního nádvoří. Současný stav poznání hradní ostrožny i znalostí o vývoji středohradištní keramické produkce dovoluje formulovat tento závěr jako pracovní hypotézu, která musí být nadále ověřována především pomocí dalších stratifikovaných souborů z prostředí středních Čech a zejména Prahy.

Literatura

- BOHÁČOVA, I. v tisku (1995): Nejstarší horizonty Severního traktu Pražského hradu a jejich keramický inventář, Wrocław.
- BOHÁČOVA, I. rkp. (1993): Keramika mladší fáze střední doby hradištní z prostoru pod oktogonální kaplí při jihozápadním rohu III. nádvoří Pražského hradu, *Castrum Pragense* 2.
- BOHÁČOVA, I. 1992: Praha - Hrad, Místnost pod oktogonální kaplí, *NZ ARÚ AV ČR* čj. 55/92.
- BOHÁČOVA I. 1993: Několik poznámek ke studiu (raně) středověké keramiky - Einige Bemerkungen zum Studium der (frühmittelalterliche Keramik, *Archeologické rozhledy* 45, 508-518.
- BOHÁČOVA I., 1994: Několik poznámek k opevnění Pražského hradu na sklonku raného středověku a k současnému stavu jeho poznání, *Archaeologia Historica* 19, 9-18.
- BOHÁČOVA I.-FROLÍK J. 1991: Nové archeologické prameny a počátky Pražského hradu - Neue archäologische Quellen und die Anfänge der Prager Burg, *Archeologické rozhledy* 43, 562-576.
- BOHÁČOVA, I.-ČIHÁKOVÁ, J. 1994: Gegenwärtiger Stand des Entwicklungsschemas der Prager frühmittelalterlichen Keramik aus den ältesten Entwicklungsphasen der Prager Burg und ihrem Su-

burbiium auf dem linken Moldau-Ufer. In: Tomková, K. a kol.: Zum gegenwärtigen Stand des Studiums des frühmittelalterlichen Keramik in Mittelböhmen, Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert, Internationale Tagungen in Mikulčice, herausg. von Č. Stana, Brno, 170-179.

Zusammenfassung

Die älteste stratigraphierte Keramik und das Studium der frühmittelalterlichen Befestigung der Prager Burg

In den vorigen Jahren wurden einige Komplexe der stratigraphierten Keramik aus den ersten Phasen der Prager Burg gewonnen. Diese Keramikfunde stammen vor allem aus den Wallanlagen. Die Funde in allen Komplexen beweisen einstimmig die Besiedlung des Spornareals schon vor dem Aufbau der holzlehmigen Befestigung. Die zeitliche Breite der Keramikfunde wurde bisher nicht bestimmt. Die komplizierte Genese der Schichten im Zusammenhang mit der Befestigung und mit dem Transfer der Erdschichten erschwert das direkte Vergleichen der Keramikfunde in verschiedenen Lagen des Areals. Die Komposition der ältesten Keramikkomplexe und die folgende Keramikfunde schließen nicht die Zugehörigkeit aller drei Abschnitte (Nordhang, südwestlicher Teil des III. Hofes und der Raum nordöstlich vom südlichen romanischen Tor) zur ältesten Fortifikation der Burg.

Abbildungen:

- 1-3. Prag - die Burg, Giessereihof, Keramikfunde aus den Schichten, die mit der Schicht 419 überdeckt wurden.
4. Prag - die Burg, Mehrdeutiger Saal. Keramikfunde aus dem Wallkörper.
5. Prag - die Burg, Arkaden des königlichen Palastes, 1-25 Schicht Nr. 1156,26-38 Schicht 1150,39-41 über 1150,42-44 Schicht Nr. 1152,45-46,48-53 Schicht Nr. 1148,47 Schicht Nr. 1151.
6. Prag - die Burg, der Raum unter der Oktogonalkapelle. A: 1-6 Wallkörper, der untere erforschte Teil. 7-26 Keramikfunde aus den ältesten stratigraphischen Lagen, 27-31 Wallkörper, der obere erforschte Teil. B: Giessereihof, aus dem Körper der älteren Fortifikation.
7. Prag - die Burg, Giesereihof. Nord-südlicher Schnitt durch eine Vertiefung im westlichen Teil des Hofes. 452 - Plente der älteren holzlehmigen Befestigung, 406 - Steinkonstruktion einer jüngeren frühmittelalterlichen Befestigung, 419 - Schicht mit der Holzkonstruktion im Raum der Vertiefung.
8. Prag die Burg, Arkaden des königlichen Palastes. Der untere Teil des dokumentierten nord-südlichen Schnitts mit dem Torso der holzlehmigen Befestigung mit der Tuffsteinplente.